Konstitutionsutskottets betänkande 1976/77:23

med anledning av motioner angående spärregler vid val till riksdag och landsting m. m.

Motionerna

I motionen 1975/76:341 av herr Hermansson m. fl. (vpk) hemställs "att riksdagen beslutar hos regeringen hemställa om en parlamentarisk utredning rörande slopande av gällande system med spärrar vid val till riksdag och landsting och översyn av valsystem i enlighet med vad som i motionen anförts".

Motionen 1976/77:49 av herr Werner m. fl. (vpk) innehåller samma hemställan.

I motionen 1976/77:566 av fru Andrén (fp) hemställs "att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i gällande lagstiftning att vid valen till kommunfullmäktige i valkretsindelade kommuner skall tillämpas ett system med fasta valkretsmandat och utjämningsmandat".

I motionen 1976/77:576 av herrar Knutson (m) och Dahlberg (m) hemställs "att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag för valen till kommunfullmäktige, likvärdigt med det system som nu gäller för val till riksdag och landsting och med en för alla tre valen gemensam höjd på mandatspärren, som sättes till fyra procent".

Beträffande motiveringarna hänvisas till motionerna.

Nuvarande ordning m. m.

I 3 kap. 7 § regeringsformen stadgas att endast parti som har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket är berättigat att delta i fördelningen av mandaten i riksdagen. Parti som har fått färre röster deltar i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets, där partiet har fått minst tolv procent av rösterna. Bestämmelserna tillkom som ett led i den partiella grundlagsreformen 1969.

Vid behandlingen av propositionen beträffande den partiella grundlagsreformen fann konstitutionsutskottet (KU 1968:20) det föreslagna nya valsystemet vad avsåg såväl riksproportionalitet som spärreffekter mot småpartier innebära en väsentligt mera rättvis och därmed från principiellt demokratiska synpunkter mer tillfredsställande ordning än den dittillsvarande. Utskottet tillstyrkte sålunda propositionen i denna del. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Frågan har därefter behandlats i riksdagen med anledning av motioner, bl. a. i samband med att förslaget till den nuvarande grundlagen antogs

som vilande (KU 1973:26 s. 21) och senast av 1975/76 års riksdag (KU 1975/76:1) utan att riksdagen funnit anledning till ändrat ställningstagande.

Genom ändring i vallagen (1975:474) har införts ett system med utjämningsmandat och en treprocentig spärregel också vid landstingsvalen (prop. 1975:101 och KU 1975:19).

Även beträffande kommunfullmäktigevalen har frågan om införande av någon spärregel och om förbättring av proportionaliteten genom utjämningsmandat diskuterats. Sålunda föreslog kommunalvalskommittén att i princip samma valsystem som vid riksdagsval och landstingsval skulle införas för kommunfullmäktigevalen. I nyssnämnda proposition (1975:101) ansåg emellertid departementschefen att valsystemet beträffande kommunfullmäktigevalen redan uppfyllde de krav på proportionalitet som rimligen kunde ställas. Han begränsade sig därför till att föreslå att minimiantalet mandat för valkrets ökades från tio till femton, vilket skulle ge en ännu starkare garanti för proportionaliteten. Riksdagen anslöt sig till denna bedömning.

Utskottet

Motionerna syftar till att riksdagen skall hos regeringen begära utredning om ändringar i nuvarande valsystem beträffande såväl riksdagsval som val till landsting och kommunfullmäktige. De frågor som tas upp i motionerna rör reglerna om spärrar mot småpartier och införande av en ordning med utjämningsmandat även för kommunfullmäktigevalen. Beträffande förstnämnda fråga yrkas i motionerna 1975/76:341 och 1976/77:49 upphävande av spärreglerna vid riksdags- och landstingsval. I motionen 1976/77:576 hemställs däremot att en fyraprocentig spärregel skall införas också beträffande landstings- och kommunfullmäktigevalen. I motionen 1976/77:566 ges liksom i de övriga uttryck för den meningen, att ett system med utjämningsmandat bör införas också för de kommunala valen.

Frågor som rör valsystemet har mot bakgrund av deras betydelse i ett representativt parlamentariskt styrelseskick som det svenska fortlöpande varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. I fråga om riksdagsvalen har det rått bred politisk enighet om att ett riksproportionellt valsystem är väsentligt mera rättvist och därmed från principiellt demokratiska synpunkter mer tillfredsställande än den valmetod som dessförinnan tillämpades. Småpartispärren har ansetts nödvändig för att förhindra en för det parlamentariska arbetet besvärande partisplittring. De erfarenheter som hittills vunnits har enligt utskottet ytterligare befäst fördelarna med denna valmetod, som nu tillämpats i tre val. Utskottet finner det därför inte påkallat att – som yrkas i motionerna 1975/76:341 och 1976/77:49 – ta upp frågan om slopande av spärregeln vid riksdagsval till nya överväganden.

Med riksdagsvalen som förebild infördes 1975 ett valsystem med utjämningsmandat och småpartispärr också för landstingsvalen. Syftet var själv-

fallet att även på detta område genom en förbättrad proportionalitet förstärka den representativa styrelseformen.

Kommunalvalskommittén hade för landstingsvalen föreslagit en fyraprocentig spärregel i förening med en tolvprocentig valkretsspärr. Efter överenskommelse mellan de fyra största riksdagspartierna föreslogs i propositionen om nytt valsystem för landsting m. m. (1975:101) att spärren skulle sättas till tre procent och att någon valkretsspärr inte skulle införas. Detta blev också riksdagens beslut.

Erfarenheterna av den nya ordningen är hittills begränsade till ett val. Såvitt utskottet kunnat finna har syftet med de ändrade reglerna främjats. Utskottet anser det därför inte motiverat att – som föreslås i motionen 1975/76:341 samt motionerna 1976/77:49 och 576 – ånyo utreda frågan om spärregel vid landstingsvalen.

Kommunalvalsutredningens förslag att införa ett system med utjämningsmandat och småpartispärr även för kommunfullmäktigevalens vidkommande ledde inte till lagstiftning. Departementschefen ansåg i nyssnämnda proposition, att valsystemet i dessa val redan fyllde högt ställda krav på proportionalitet. Som en ytterligare förstärkning av proportionaliteten föreslog han att minimiantalet mandat per valkrets ökades från tio till femton. Dessa ståndpunktstaganden innefattades i den tidigare nämnda partiöverenskommelsen. I riksdagen antogs följaktligen propositionen i dessa delar med stor majoritet.

Riksdagen har så sent som 1975 ställt sig bakom den ordning som nu gäller för valen till kommunfullmäktige. Den bättre garanti för proportionaliteten som därigenom tillskapats är ägnad att ytterligare förstärka det representativa systemet i kommunerna. Med endast ett vals erfarenhet anser utskottet det vara för tidigt att på nytt utreda frågorna om utjämningsmandat och småpartispärr vid kommunfullmäktigevalen.

Med det anförda avstyrker utskottet motionerna.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1975/76:341 samt 1976/77:49, 566 och 576.

Stockholm den 8 februari 1977

På konstitutionsutskottets vägnar
KARL BOO

Närvarande: herrar Boo (c), Johansson i Trollhättan (s), Björck i Nässjö (m), Fiskesjö (c), Lindahl i Hamburgsund (fp), Svensson i Eskilstuna* (s), Nordin (c), Karlsson i Malung (s), Schött (m), Gustafsson i Ronneby (s), Nyquist (s), fru Hammarbacken (c), herr Eliasson (c), fru Cederqvist (s) och fru Stålberg (s).

*Ej närvarande vid justeringen.

GOTAB 77 53163 Stockholm 1977